

De aanstelling van Christiaan Vrydaghs tot koster en schoolmeester van Hoepertingen, 1790

Rombout Nijssen

In jaargang 2006 van dit tijdschrift werd de aanstelling van een nieuwe schoolmeester in Bilzen in 1781 behandeld¹. Uit die bijdrage blijkt dat de schoolmeester daar zijn lesopdracht combineerde met de taak van kerkzanger. In het zomerseizoen moest hij les geven van half negen tot elf, en van twee tot half vijf, in de winter liepen de schooluren van negen tot elf en van twee tot vier. 's Zondags gaf hij van negen tot tien catechismusles, en begeleidde de kinderen dan naar de kerk om daar de hoogmis bij te wonen. Naast *eene goede caracteer* moest een goede schoolmeester ook beschikken over *eene claere stemme*, zo vond men toen in Bilzen. Die heldere stem moest hem toelaten de metten, de hoogmis, de vespers en het lof te zingen, en de *koorknapen den zanck te leeren*.

In Bilzen was het stadsbestuur bevoegd om de schoolmeester aan te stellen, en had de pastoor een feitelijk vetorecht. De wedde van de schoolmeester werd deels uit de stadskas, en deels uit de kas van de armentafel betaald. Vermogende ouders betaalden hem maandelijks een beperkt schoolgeld voor de lessen aan hun kinderen. Voor het zingen van de erediensten kreeg hij aparte vergoedingen.

Eén van de gichtregisters van de schepensbank van Hoepertingen, het boek waarin de akten met betrekking tot overdrachten van rechten op onroerende goederen in Hoepertingen werden ingeschreven, bevat ook een afschrift van de aanstellingsakte voor Christiaan Vrydaghs, die op 23 oktober 1790 tot schoolmeester van het dorp werd aangesteld². De akte geeft een goed beeld van de procedure die gevolgd werd bij de aanstelling, en geeft ook een beeld van de verwachtingen van de dorpsgemeenschap ten opzichte van de schoolmeester. Dit document is overigens al eerder geanalyseerd. In 1977 publiceerde Camille Wijnen in *Grepen uit het dorpsverleden van Hoepertingen* een bijdrage over de geschiedenis van het onderwijs in Hoepertingen, waarin hij ook dit reglement vermeldt³.

Op 23 oktober 1790, om twee uur namiddag, vergaderde het dorpsbestuur van Hoepertingen op haar *gemyne vergaderplaetse*, om zich te buigen over de aanstelling van een nieuwe koster en schoolmeester. Gilis Marchal, die zich tot dan om de kerk en de jeugd bekommerd had, was immers overleden, en het kosters- en schoolmeestersambt was vacant. Het dorpsbestuur bestond uit schout Johannes Bartholeyns, de beide burgemeesters Fredericus Dawans en Joannes Smeets, en Daniel van Schoenbeek, Lambert Renaers, Aert Vaes, Willem Jacmars, Renier Croes, Martinus Hayen, Guilielmus Haijen, Christianus Rynaers, M. Buntinx, en Gerard van den Dwyne, die als *geedigde mannen* het dorpsbestuur vervulde. Gemeentesecretaris Croes maakte het verslag op.

---

¹ *Condiens wegens het school- en zanckmeesterschap: een reglement voor de stadsschoolmeester van Bilzen anno 1781*, in *Limburg – Het Oude Land van Loon*, 2006, 85, p. 375-381.

² Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepensbank van Hoepertingen*, nr. 58, f° 60 v°-61 v°.

³ C. Wijnen, *Het onderwijs te Hoepertingen*, in *Grepen uit het dorpsverleden van Hoepertingen*, 1977, 2, p. 80-84.

Aan de vergadering was al beraad over de zaak en overleg met de pastoor vooraf gegaan. Er was consensus ontstaan over de *capaciteit en welgedragetheid* van Christiaan Vrydaghs, een ongehuwde inwoner van Hoepertingen, en pastoor Vincentius de Troismarie had schriftelijk zijn *contentement* met deze keuze te kennen gegeven. Het bestuur kon dan ook *sonder iemands tegenseggen* Christiaan Vrydaghs aanstellen. Nadat ook de heer van Hoepertingen, baron Jean Antoine Laurent de Sluze, de keuze van het gemeentebestuur geratificeerd had, kon Vrydaghs aan de slag. Op verzoek van baron de Sluze bood Vrydaghs zich de volgende dag, 24 oktober, bij de griffie van de schepenbank van Hoepertingen aan om er zijn aanstellingsakte en de bijlagen te laten registreren.

De tijd die verlopen was sinds het overlijden van koster-schoolmeester Marchal, had de betrokkenen ook de tijd te geven na te denken over een schriftelijke oplijsting van de voornaamste taken van de nieuwe koster. Dat had geleid tot een reglement van zeven punten, dat in het aanstellingsbesluit opgenomen werd. In de opsomming van de punten in het reglement werd het nummer drie voor twee artikelen gebruikt, en het laatste punt werd niet genummerd. Een eerste opmerkelijke vaststelling is dat de aangestelde in de akte en in het reglement steeds *kuster* genoemd wordt. Het woord schoolmeester komt niet voor, hoewel uit zijn taakomschrijving blijkt dat hij beide functies uitvoerde. Hieruit mogen we concluderen dat het in de ogen van de bestuurders een vanzelfsprekendheid was dat de koster ook onderwijs gaf.

De eerste opdracht voor de nieuwe koster bestond er in *deugdelyk en betamelyk in die kerckelyke diensten op te passen*, en de pastoor of andere geestelijken die in de parochiekerk en buuten de selve kerkelijke diensten verrichten, daarin bij te staan. De vermelding dat de koster de geestelijken ook buiten de kerk moest bijstaan verwijst wellicht naar diensten zoals de processies of het brengen van de communie aan zieken, of van het heilig oliesel aan de stervenden.

Het dagelijks onderhoud van het torenuurwerk of *d'horologie*, behoorde ook tot de taken van de koster. Blijkbaar had men op dit vlak in Hoepertingen slechte herinneringen. Vrydaghs kreeg immers op het hart gedrukt dat hij dat onderhoud persoonlijk moest uitvoeren, *sonder de kinderen aen de selve te laten komen*. Indien er aan het uurwerk *iets zou breken door faute van de selve door onbequame te laten dirigeren*, dan moest de koster zelf opdraaien voor de herstellingskosten. Het was ook de koster die in Hoepertingen de klokken luidde om het volk ter kerke te roepen en bij de maandelijkse processie, maar ook als er onweer dreigde.

Zijn tweede opdracht was *eene bequame en goede schole te houden*, waar hij zowel de arme kinderen, als die die maandelijks schoolgeld betaalden, moest onderwijzen. Mochten er bij zijn leerlingen enkelen zitten die Latijn wilden leren, dan moest hij hen daar in zo verre in onderwijzen, dat zij *bequaem waren om naer d'eerste schole van eenig collegie of seminarie te gaen*. Het schooljaar begon in Hoepertingen *in d'eerste dagen van october*, en duurde tot de oogsttijd, *tot dat men begint het ryp coren af te picken*. In de oogsttijd was er zoveel werk op de boerderij, dat ook de kinderen geacht werden daar de handen uit de mouwen te steken. Opdat iedereen precies zou weten op welke dag het schooljaar begon, zou dat de zondag daarvoor na de hoogmis publiek aangekondigd worden. Elke schooldag werd besloten met het bidden of zingen van de Litanie van Onze-Lieve-Vrouw. Daarvoor moest de schoolmeester de kinderen naar de kerk begeleiden, en er de kleinste klok luiden, zodat de dorpelingen die dat wensten zich in de kerk bij het gebed van de kinderen konden aansluiten.

Over de verloning van de koster blijft zijn aanstellingsakte vaag. De vermelding dat hij voor zijn werk *sal trecken ende genieten alles op synen tyd soo syne voorsaters gedaen hebben*, was toen wellicht voor iedereen voldoende duidelijk.

Wie vaststelde dat de koster zijn werk verwaarloosde, kon dat melden aan de pastoor of aan de schout die de plaatselijke heer vertegenwoordigde. Die zouden die de zaak aan het dorpsbestuur voorleggen, dat de koster – indien nodig – zou vermanen. Mocht het zover komen dat een tweede vermaning ook niet tot beterschap leidde, dan stond het het dorpsbestuur vrij de koster voor zijn diensten te bedanken en een andere aan te stellen.

Nog tijdens diezelfde vergadering van het bestuur werden deze *conditiens* aan Vrydaghs voorgelezen. Deze aanvaardde dankbaar de aanstelling en beloofde *der voorscreven artikelen in alle henne punten en leden te voltrecken*, waarna alle aanwezigen het bestuursbesluit ondertekenden.

Het feit dat slechts één van de vijftien aanwezigen, Gerard van den Dwyne, met een kruisje handtekkende, geeft aan dat alvast het onderwijs van de voorgangers van Vrydaghs vruchten had afgeworpen.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Hoepertingen*, nr. 58, f° 60 v°-61 v°.

Commissie des kusters ampt door d'Eed. heerschap en regeeringe der heerlyckheid Houpertingen in faveur Christiaan Vrijdaghs.

Vergaderinge den 23 october 1790 van 2 uren naar middagh:

Wij scholtus, borgemeesters en geedigde mannen, soo gesyde regeerders deses dorps en vryheerlyckheid Houpertingen, door tydelijke aensegginge van Andries de Greef, geregsdienaer en gemynte bode expresselyck in onse gemyne vergaderplaetse vergaderd zynde ter oorsake vant afsterfven van Gilis Marchal, in syn leven kuster alhier, door wiens aflegghing de kusterije komt te vaceren, soo ist dat wij overtuygt zynde van de capaciteit en welgedragtheit van d'eers. Christiaan Vrydaghs, jongman en inwoonder alhier, de voors kusterije deser parochie aan gesyden Christiaan Vrydaghs met vaste vermyninge contentement van de seer eerw. heer Vincentius de Troismarie, soo blyckt bij missive door hem onderteekent en aan onsen secretaris der justitie in die vergaderplaetse toegesonden, unanimelyk en sonder iemands tegenseggen vergunt ende gegeven mits desen, onder expresse conditiens naevolgende, te weten:

Ten eersten dat den kuster sal gehouden sijn deugdelyk en betamelyk in die kerckelyke diensten op te passen, en d'eerw. heer pastoor en geestelyke dienaeren binnen de kercke en buyten de selve in de kerckelyke devoiren na betamen te voldoen.

Ten tweeden hy sal moeten eene bequame en goede schole houden, en die arme kinderen soo wel involgens betalinge des register te leeren als die andere die het maendgeld betalen, en by soo verre entige willen de latynsche tale leeren, sal gehouden syn de selve bequaem te maken om naer d'eerste schole van eenig collegie of seminarie te gaen.

Ten derden sal gehouden wezen syne schole jaarlyx te beginnen, al vorens op sondag naar de hooghmissie gepubliceert zynde in d'eerste dagen van october, welke sal duren tot dat men begint het ryp coren af te picken.

Ten derden (sic) sal den kuster gehouden sijn d'horologie selfs te dirigeren, sonder de kinderen aen de selve te laten komen, want int geval aan d'horologie iets komt te breken door

faute van de selve door onbequame te laten dirigeren, sal verplicht wezen de selve op syne eygene kosten te doen repareren.

Ten vierden sal ook gehouden wezen alle avonden, de schole geyndegt zynde, met syne schoolkinderen gestigtig naar de kercke te gaen, en aldaer devotelyk de litanie van Onse Lieve Vrouwe te singen of te lesen, alvorens ten dien eynde met de klynste klokke geluyd synde.

Ten vyfden sal op synen tyd moeten luyden, trommeletten en bombaijren involgens oude gewoonte, en namentlyk als het maendprocessie is, gelyk ook ten tyde van onweder.

Voor alle welcke devoiren sal trecken ende genieten alles op synen tyd soo syne voorsaters gedaen hebben.

Is ook also verstaan dat by soo verre den kuster aan d'een of d'ander deser artikelen quamp te mankeren, dat een ygelyk kan syne klachten doen, t zy aan d'eerw heer pastoor, d'eed heerschappye, of dessens officier, welke de vergaderinge sullen doen der manschappen deser gemeynte, en sal aan de kuster d'eerste vermaninge door hen gedaen worden, en by soo verre persevereert tot die derde toe, soo sal het aan die voorgenoemde manschappen liber syn en vrij staen de kuster te bedanken, en eenen anderen aenstellen sonder eenig ander formalityd van recht te gebruycken.

Alle welcke conditiens aen den genoemden Chr. Vrydaghs voorgelesen zijnde, heeft de selve kusterije met belofte van accomplissement der voors. artikelen in alle henne pointen en leden te voltrecken, en sigh t'onderwerpen aan alle restrictiens dier, sonder sig namaels te kunnen behelpen met eenige privilegiens, exceptiens of indulten dusdanig de selve mochten wezen, aan alle welcke mits desen is renuntierende, danckelyck geaccepteert, begeerende dese naar signature van agreatie der seer eed heere baron de Sluze als vrijheer deser vryheerlyckhyd Houpertingen ten gemeynten register geregistreert te worden, ende met verdere libertyd van realisatie en approbatie deses voor den gerechte alhier.

En tot meerdere corroboratie deses hebben wij dit alle eygenhandig onderteekent benefens voors Chr. Vrydaghs.

En was d'originele ondertekent aldus: J. Bartholeyns schout, Fredericus Dawans borgemeester, Joannes Smeets borgemeester, Daniel van Schoenbeek, Lambert Renaers manschap, Aert Vaes, Willem Jancmars, Renier Croes manschap, Martinus Hayen afgaende borgemester, Guilielmus Haijen, Christianus Rynaers, M. Buntinx, hand x merck Gerard van den Dwyne niet konnende schryven. Dese conditien aenhoort hebbende, belove de selve t'accepteren soo voorsyd is. Signatum erat Christiaen Vrijdaghs. Leger stond P.L. Croes gemynten schryver.

Volgt ratificatie en agreatie :

Nous Jean Antoine Laurent baron de Sluze, seigneur de la franche et libre seigneurie de Houpertingen, Beurs, Tereycken etc. etc. ayant eut explication de la susditte commission, par la quelle nous est presenté par les regences de ma susditte seigneurie la personne de Christian Vrydaghs pour occuper la marguellerie d'Hoppertingen, et m'etant connue sa probité et capacité, et etant née et inhabitant de ma susditte seigneurie, je l'accepte et ratifie l'election faitte par la susditte regence, comme nous l'acceptons par cette, ainsi ordonnons que la presente soit registré en réalisé, en foij de quoy j'ay signé la presente en mon chateau de Houpertingen et appose mon cachet. Etoit signé : le baron de Sluse, franche seigneur de la libre seigneurie de Houpertingen. Au coté sur le spatium était imprimé le cachet du seigneur baron de Sluse sur le cire.

Volgt de realisatie:

Op heden den 24^{en} octobris 1790 compareerde voor ons J. Bartholeyns, schouth, den selven, Chr. Claes, secretaris, den selven, P.L. Croes, Aard Haijen, P. Coemans en J.G. Buntinx,

schepenen der justitie Houpertingen in judicio nostro extraordinario d'eers. Christiaen Vrydaghs, jongman en inwoonder deser dorpe en gecosen kuster, exhiberende dese voorssyne commissie van kusterampt de dato 23 octobris 1790, ondertekent door de regeringe alhier en P.L. Croes gemeyntenschrijver, de ratificatie onderteekent le baron Sluze franche seigneur de la libre seigneurie de Houpertingen, en gemunieert met syn cachet in rooden lack geprint, ten eynde van realisatie en approbatie, welcken volgens houden de selve voor gerealiseert en geapproveert soo doen by en mits desen met ban en vrede, en is in hoeyden gekeert mits d'onderteekeningen en characters aen ons seer wel bekend sijn.